

GESPREKSGROEP OVER DETENTIEBELEVING IN DE GEVANGENIS VAN VORST

CAW en CGG samen in zee

Veronique DE MUYLDER, Kurt VAN PARYS en Wouter WANZEELE¹

Sinds de staatshervorming van 1980 is de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden gecommunautariseerd. Deze bevoegdheden werden door de Vlaamse Overheid ingevuld door middel van het Vlaamse 'Strategisch Plan Hulp- en Dienstverlening aan Gedetineerden' (STRAP) van 8 december 2000.

Het STRAP opteert ervoor om geen categoriale sector voor hulp- en dienstverlening aan gedetineerden uit te bouwen: de bestaande voorzieningen op de terreinen van welzijn, gezondheid, cultuur, onderwijs, sport, werkgelegenheid, huisvesting, ... dienen hun verantwoordelijkheid op te nemen ten aanzien van gedetineerden en naastbestaanden. Het is de bedoeling om aan gedetineerden dezelfde rechten, zoals die bestaan in de samenleving, aan te bieden om stigmatisering te voorkomen en om continuïteit

in de overgang van de gevangenis naar de samenleving te garanderen. (Aertsen, et al., 2008; Bouverne – De Bie, et al., 2002) Het STRAP werd gradueel geïmplementeerd. Sinds 2008 zijn de gevangnissen van Vorst, Berkendaal en Sint-Gillis erin opgenomen.

De diensten Psychotherapie-BRUG (CGG Ahasverus) en Justitieel Welzijnswerk (CAW Archipel) hebben een opdracht in het kader van het Vlaamse 'Strategisch Plan Hulp- en Dienstverlening aan Gedetineerden' en bieden sinds begin 2011 een gespreksgroep aan in de gevangenis van Vorst. Er werd gekozen om de krachten te bundelen via een groepswerking omtrent detentiebeleving. Een zinvolle keuze? We werpen een licht op de keuze voor een gespreksgroep, voor het thema detentiebeleving en voor samenwerking tussen CAW en CGG.

---

1 Veronique De Muyllder werkt bij de dienst Justitieel Welzijnswerk/CAW Archipel te Brussel als trajectbegeleider en staat in voor het onthaal en de psycho-sociale begeleiding van gedetineerden van Vorst, Sint-Gillis en Berkendaal. Ook de naastbestaanden van (ex-)gedetineerden en veroorzakers van zware en dodelijke verkeersongevallen, plegers van intrafamiliaal geweld en mensen die het onderwerp uitmaken van een gerechtelijk onderzoek kunnen bij haar terecht voor informatie en ondersteuning. Kurt Van Parys werkt als Organisatieondersteuner voor CAW Archipel en staat in voor de praktische organisatie en ondersteuning van het activiteitenaanbod voor de actoren die in het kader van het strategisch plan actief zijn in de Brusselse gevangnissen. Wouter Wanzeele staat bij Psychotherapie-BRUG (Geestelijke Gezondheidszorg) in voor groeps therapie in de gevangenis van Vorst. Daarnaast geeft hij bij I.T.E.R. individuele en groepstherapie aan plegers van zedenfeiten. Contact: iter.wanzeele@gmail.com.

Verdeelde of gedeelde zorg?

Justitieel Welzijnswerk (JWW) Brussel staat reeds meer dan 10 jaar in voor de praktische en psychosociale hulp- en dienstverlening aan iedereen die met Justitie in aanraking komt, ermee in aanraking is geweest, of ermee dreigt te worden geconfronteerd, en de naastbestaanden van deze personen. JWW heeft als doelstelling het maatschappelijke recht op hulp- en dienstverlening voor justitiecliënteel te vrijwaren door hen individueel en structureel te ondersteunen, en hun welzijnskansen te vergroten.

De Vlaamse Centra Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) die aan het STRAP deelnemen, staan in voor geestelijke gezondheidszorg aan gedetineerden en geïnterneerden. Meerdere onderzoeken tonen aan dat deze doelgroep tijdens het verblijf in een gevangenis lijden onder psychische problemen (van de Ameele, et al., 2011). Een therapeutisch aanbod voor gedetineerden werd dan ook zinvol bevonden. Gezien de ervaring met het aanbieden van psychotherapie in gevangnissen vrijwel onbestaande was, kan men spreken van pionierswerk. De verschillende centra werkten een aanbod uit met oog voor de specifieke context van elke gevangenis. Daarin werken diensten eerder delictgericht of eerder volgens een 'regulier' geestelijke gezondheidsaanbod (Bogaerts, 2010).

“Gezien de ervaring met het aanbieden van psychotherapie in gevangnissen vrijwel onbestaande was, kan men spreken van pionierswerk.”

Psychotherapie-BRUG koos voor een 'regulier' aanbod in de Brusselse gevangnissen: de hulp-

verlening aan gedetineerden bestaat er in de vorm van individuele gesprekken, gespreksgroepen of schriftelijke (pre)therapie. Ook het gezin en de familie van een gedetineerde kunnen beroep doen op een gesprek. Daarnaast verzorgt de dienst intakegesprekken voor postpenitentiaire hulpverlening en biedt men consult en supervisie aan. In de toekomst wordt ook gewerkt aan vorming en ondersteuning van penitentiair beampten.

De afgelopen jaren werd toenadering gezocht tussen het Algemeen Welzijnswerk en de Geestelijke Gezondheidszorg. Cliënten vielen soms vanwege een absolute scheiding tussen de twee deelsectoren door de mazen van het hulpnet. Vanuit deze probleemstelling werden de tegenstellingen onderzocht. De zienswijzen van beide lopen historisch uiteen: het Algemeen Welzijnswerk legt eerder de focus op bestrijding van maatschappelijke ongelijkheid, sociale inschakeling en emancipatie, terwijl de Geestelijke Gezondheidszorg focust op het functioneren van de persoon zelf. Deze zorg kon niet langer 'verdeeld' blijven. De complexiteit en het multifactorieel bepaald zijn van problemen noopte tot het beroep doen op elkaars diensten. (Acke, 2011)

Met het streven naar een 'gedeelde zorg' is er – van onderuit – toenadering gezocht tussen deze twee deelsectoren met het oog op complementariteit. Zo bestaan er tot op heden samenwerkingsvormen die lokaal erg verschillend zijn, zoals regionaal overleg, gezamenlijk aanbod, uitbesteding,... De samenwerking tussen CAW Archipel (Justitieel Welzijnswerk Brussel) en CGG Ahasverus (Psychotherapie-BRUG) is zo'n voorbeeld van een gezamenlijk aanbod. Beide voorzieningen hebben in het regioteam I.T.E.R. (daderhulp aan seksuele delinquenten) al ervaring met een sector overschrijdende samenwerking (zie www.iter-daderhulp.be).

Gespreksgroepen in de gevangenis

Sinds januari 2011 voorzien deze twee diensten samen een structureel aanbod van een gespreksgroep in de gevangenis van Vorst. Voorafgaand werd tweemaal een focusgroep georganiseerd met telkens één sessie, waarbij gedetineerden thema's aandroegen die ze belangrijk vinden om te bespreken in zo'n gespreksgroep. In 2011 werden er 5 reeksen van 5 sessies gepland, maar vanwege de moeilijke omstandigheden in de gevangenis (overbevolking, tekort aan personeel, sociale conflicten,...) konden niet alle sessies doorgaan.

Er werd gekozen voor **een open gespreksgroep** waarbij mensen tot in de laatste sessie de groep kunnen vervoegen of verlaten. De gevangenis van Vorst is immers een arresthuis, wat als gevolg heeft dat er veel verloop is. De thema's die worden besproken in de groep zijn vooreerst detentiebeleving en vervolgens thema's naar keuze: bv. familie, toekomst, frustraties,... In de eerste sessie worden telkens de voor de groep belangrijke thema's opgelijst, en daarna wordt één thema gekozen voor de volgende sessie. Zo'n sessie handelt het eerste uur steeds over detentiebeleving en het tweede uur over het gekozen thema.

Er rijzen echter een aantal vragen over dit aanbod: waarom werd naast individuele gesprekken gekozen voor een gespreksgroep? Waarom blijkt het thema detentiebeleving het belangrijkste thema te zijn voor de gedetineerden? Waarom is het zinvol dat diensten van Algemeen Welzijnswerk en Geestelijke Gezondheidszorg in de setting van de gevangenis samenwerken?

De keuze voor een gespreksgroep...

De keuze tussen individuele en groepsbegeleiding kan gebeuren op basis van verschillende

factoren: begeleidingsdoelen, effectiviteit of meerwaarde van de werkvorm, efficiëntie,... Deze factoren speelden ook mee in de keuze voor onze gespreksgroep. Begeleidingsdoelen komen in het volgende puntje aan bod. Efficiëntie speelde een rol omwille van de beperkte werkingsmiddelen (VTE) ten opzichte van de grote vraag naar hulp. Wat maakt werken met groepen dan net zinvol, en kunnen we met deze werkvorm een meerwaarde bereiken?

Onderzoek van Morgan & Flora (2002) wijst uit dat psychotherapie in groep bij gedetineerden effect heeft, meer specifiek op het reduceren van klachten van depressie, angst en kwaadheid, alsook op het bevorderen van interpersoonlijke relaties, locus of control en zelfbeeld. Het groepsproces bij een daderpubliek omvat de volgende therapeutische factoren die helpend kunnen zijn (Morgan & Winterowd, 2002; Yalom, 1995): hoop dat verandering mogelijk is; erkennen van gelijkaardige problemen bij anderen; informatie, suggesties en direct advies krijgen van hulpverleners en 'collega'-plegers; anderen helpen en van anderen leren; gecorrigeerd worden in gedrag dat men in de opvoeding heeft geleerd; ontwikkeling van sociale vaardigheden; gedrag van andere deelnemers of hulpverleners nabootsen en uitproberen; inter-persoonlijk leren via het delen en ontvangen van feedback en emoties; aanvaard en ondersteund worden via betekenisvolle contacten binnen de groep; emoties kunnen luchten; omgaan met problemen van isolatie, dood, zinloosheid en vrijheid.

“Onderzoek wijst uit dat psychotherapie in groep bij gedetineerden effect heeft op het reduceren van klachten van depressie, angst en kwaadheid, en op het bevorderen van interpersoonlijke relaties, locus of control en zelfbeeld.”

Het is **onze ervaring** dat deze factoren onlosmakelijk deel uitmaken van de gespreksgroep in de gevangenis van Vorst. De onveilige omgeving van een arresthuis en de bijhorende beginfase van detentie hebben hierop zeker een invloed. Gezien mensen zich soms in een crisis-situatie bevinden, kan een interventie tegelijk met de gespreksgroep een belangrijke ervaring zijn die openheid versterkt voor therapie in de toekomst. Onze ervaring leert dat gedetineerden aangeven dat ze dit samenkomen in groep zinvol vinden. Zo merken ze naast de bovenvernoemde factoren op dat zij elkaar dikwijls beter kunnen helpen dan de hulpverleners. Dit sluit ook aan bij de rol die we opnemen: het begeleiden van dit groepsproces op basis van wat zij zelf belangrijk vinden om te bespreken in deze vrijwillige gespreksgroep. Detentiebeleving blijkt daarbij dikwijls voorop te staan. Verderop belichten we nog enkele factoren die door de gedetineerden van prioritair belang worden geacht.

Met de focus op detentiebeleving...

De gevangenis van Vorst is een arresthuis met ongeveer 400 plaatsen. Er is sinds jaren sprake van overbevolking: zo wordt regelmatig de kaap van 700 gedetineerden overschreden. Dit zorgt er bijvoorbeeld voor dat gedetineerden meestal met drie in een cel voor een of twee personen verblijven. Er is met ander woorden een berg aan problemen verbonden aan de setting van de gevangenis en het dagelijkse leven aldaar.

Vanuit de hulpverlening is het een kwestie van inschatten wat gedetineerden bij voorkeur bespreken in zo'n gespreksgroep. Niet alleen onze ervaring, maar ook wetenschappelijk onderzoek duidt in de richting van detentiebeleving als een prioritair thema. Verder geven Morgan

et al. (1999) aan dat de therapeutische factoren 'emoties kunnen luchten' en 'omgaan met problemen van isolatie, dood, zinloosheid en vrijheid' door gedetineerden zelf als belangrijker worden beschouwd dan de andere, eerder genoemde factoren. En ook de deelnemers aan de gespreksgroep in Vorst geven dikwijls aan dat het deugd deed te kunnen ventileren, en frustraties en lastige gevoelens te uiten.

“Naast detentiebeleving blijkt ook dat ‘emoties kunnen luchten’ en ‘omgaan met problemen van isolatie, dood, zinloosheid en vrijheid’ door gedetineerden zelf als belangrijk ervaren worden.”

Gezien heel wat van die gevoelens net verbonden zijn aan het verblijf in de gevangenis, beginnen de sessies telkens met een uurtje spreken over het leven in de gevangenis. Heel wat gedetineerden ervaren immers een mensonwaardig bestaan in de gevangenis. Om hiermee om te gaan is het belangrijk de gevoelens die hieruit voortkomen te kunnen "luchten".

Als hulpverleners botsen we hierbij op onze therapeutische grenzen: is therapie wel mogelijk in deze gevangeniscontext? Wat kan je bespreken en hoe ver ga je daarin? Bepaalde gevoelige zaken zijn vaak moeilijk bespreekbaar, gezien we de persoon nadien terug naar de onveilige en dikwijls niet ondersteunende omgeving van de cel laten teruggaan. Zo herkennen we in onze werkwijze vandaag, met de focus op detentiebeleving, eerder een aantal doelen vanuit de presentiegedachte, namelijk er zijn voor de andere, erkenning van het lijden, gevoel van verbondenheid,... (Baert, 2004)

Via samenwerking tussen CAW en CGG

In het streven naar gedeelde zorg werd gekozen voor een samenwerkingsverband tussen de twee diensten. Het biedt ons inziens een meerwaarde om ons aanbod te integreren: zo lijkt de praktische, psychosociale begeleiding complementair aan de therapeutische invalshoek. In de groep komen enerzijds vragen aan bod over regels en diensten in en buiten de gevangenis, juridische kwesties, enz. Anderzijds wordt ook stilgestaan bij vragen over hoe om te gaan met emoties (agressie, verdriet,...), de betekenis van familie en anderen, enz. In de praktijk merken we erg aanvullend te interveniëren in de groepsessies. Re-integratie en rehabilitatie kunnen vanuit beide invalshoeken worden voorbereid.

Het is ook een gelegenheid om van elkaar te leren: kennis, vaardigheden en attitude kunnen hier worden afgetoetst en uitgebreid. Tegelijk gaat het om het ontdekken van de specifieke opdrachten van iedere deelsector. Zo werd een signaleringsprocedure opgestart op basis van de informatie die gedetineerden (bijvoorbeeld over hun levensomstandigheden) in de groep brengen. Eén van de hoofdtaken van de CAW is immers signalering en preventie. Misschien een voorzet naar de CGG? Het STRAP beoogt immers dezelfde rechten voor gedetineerden, zoals die in de samenleving bestaan. Een aanpak van de materiële ontstaansgronden van de problemen van gedetineerden blijft uiteraard een verantwoordelijkheid van de overheid.

Tegelijk is kennismaking met therapie met het oog op herhalvoorkoming – ook pretherapie genoemd – een kenmerk van de CGG-werking, die tevens door het CAW kan worden opgenomen. Vanuit onze gerichtheid op de best mogelijke hulp stellen we vast dat we samen sterker staan! We breiden onze samenwerking dan ook uit via een gespreksgroep in de gevangenis van Sint-Gillis.

Samenwerking: een meerwaarde!

Met het oog op een versterkte hulpverlening aan gedetineerden in een moeilijke levenssituatie biedt samenwerking een meerwaarde in de integratie van praktische, psychosociale en therapeutische begeleiding. Een CAW-CGG-samenwerking schept in die zin mogelijkheden om elkaars expertise te koppelen tot een vruchtbaar geheel met het oog op re-integratie en rehabilitatie. Via een groepswerking en haar proces kunnen gedetineerden beter van elkaar leren. Detentiebeleving is als thema in zo'n groep erg belangrijk om te voldoen aan de nood om emoties te kunnen luchten en om te gaan met levensvragen, beide verbonden met het gevangenisleven. Op basis van deze ervaring kunnen gedetineerden ervaren dat praten, delen en reflecteren helpt bij het omgaan met problemen en moeilijkheden.

Bronnen

- AERTSEN, Ivo, GOETHALS, Johan, & HELLEMANS, Annelies. (2008). *Externe evaluatie strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden*. Leuven: K.U.Leuven.
- ACKE, Frank. (2011). Voorbij de Babylonische spraakverwarring. Over samenwerking tussen CAW en CGG. *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, 35(319), 35-42.
- BAERT, Andries. (2004). *Een theorie van de presentie*. Derde vermeerderde druk. Utrecht: Lemma.
- BOGAERTS, Jef. (2010). Werken achter gesloten deuren. Centra voor geestelijke gezondheidszorg en hulpverlening aan gedetineerden. *Psyche*, 22(4), 20-21.
- BOUVERNE – DE BIE, Maria, KLOECK, Kristine, MEYVIS, Wilfried, ROOSE, Rudi, & VANACKER, John. (2002). *Handboek Forensisch Welzijnswerk*. Gent: Academia Press.
- MORGAN, D., Robert, FERRELL, W., Sean, & WINTEROWD, L., Carrie. (1999). Therapist perceptions of important therapeutic factors in psychotherapy groups for male inmates in state correctional facilities. *Small Group Research*, 30(6), 712-729.
- MORGAN, D., Robert, & FLORA, B., David. (2002). Group Psychotherapy With Incarcerated Offenders: A Research Synthesis. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 6(3), 203-218.
- MORGAN, D., Robert, & WINTEROWD, L., Carrie. (2002). Interpersonal Process-Oriented Group Psychotherapy With Offender Populations. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(4), 466-482.
- VAN DEN AMEELE, Ruben, VAN LAAKE, Hans, & WALRAVENS, Magda. (2011). Psychotherapie in de gevangenis: Enkele reflecties. *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 41(2), 95-105.
- YALOM, D., Irvin (1995). *The theory and practice of group psychotherapy* (4th ed.). New York: Basic Books.

Zomercursussen Interactie-Academie

De Interactie-Academie richt deze zomer volgende cursussen in:

- Op 2, 3 en 4 juli 2012 over 'Geweld, mishandeling, misbruik of verwaarlozing in gezinnen. Werken met relationele dilemma's en heftige emoties', o.l.v. Sabine Vermeire.
- Op 2, 3 en 4 juli 2012 over 'Kwetsbaarheid en weerbaarheid' o.l.v. Birgit Bongaerts
- Op 2, 3 en 4 juli 2012 over 'Systeemtheoretische inspiraties voor hulpverleners' o.l.v. Mieke Faes
- Op 20, 21 en 22 augustus 2012 over 'Samen-

werking en overleg' o.l.v. Johan Bastiaensen

- Op 27, 28 en 29 augustus 2012 over 'Systeemtheoretisch denken over gezinnen, jongeren en kinderen' o.l.v. Sabine Vermeire
- Op 27, 28 en 29 augustus 2012 over 'Systeemtheoretische inspiraties voor hulpverleners' o.l.v. Mieke Faes

Al de cursussen gaan door in de lokalen van de Interactie-Academie te Antwerpen en deelname kost rond de 300 euro, catering inbegrepen.

Info: www.interactie-academie.be.